

УДК 378.22.015.31 : 004

С. М. Овчаров

**СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ
ВЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ**

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку вищої освіти, запровадження нових освітніх стандартів стимулюють формування нових підходів до освіти в цілому та розробку нових критеріїв оцінювання її якості. Сучасна педагогічна освіта повинна прищеплювати майбутнім учителям навички самостійного навчання, розширювати їхній інноваційний і творчий потенціал, сприяти формуванню й розвитку їхньої креативності. Особливого значення ця проблема набуває в контексті професійної підготовки вчителів, у тому числі – інформатики, у контексті неперервної професійної освіти. Відомо, що лише креативний учитель здатен підготувати креативного фахівця, спроможного в майбутньому творчо підходити до виконання своїх професійних обов'язків, працювати не за шаблоном, постійно прагнути до вдосконалення власної кваліфікації.

Аналіз останніх досліджень. На сучасному етапі під терміном «креативність» розуміють творчі здібності індивіда, які характеризуються готовністю до створення принципово нових ідей, що відрізняються від традиційних або прийнятих схем мислення і стають незалежним чинником структури обдарованості.

Загальні основи креативності висвітлено в наукових дослідженнях Д.Б. Богоявленської, В.Н. Дружиніна, Дж. Гілфорда, В.Г. Каменської, Д. Кугера, А. Маслоу, О.М. Матюшкіна, І.Є. Мельникової, В.О. Моляка, В.В. Петухова, Я.О. Пономарьова, К. Роджерса, В.А. Роменця, С.О. Сисоевої, Р. Стенберга, Е.П. Торренса, Д. Треффінджера, М.О. Холодної та інших науковців.

Погляди науковців на трактування креативності різняться. Наприклад, К. Роджерс розуміє під креативністю здатність виявляти нові способи розв'язання проблем і нові способи виразу [1, с. 76]. М.О. Холодная відзначає, що креативність розглядається у вузькому й широкому значенні. У вузькому значенні – це дивергентне мислення (за Дж. Гілфордом, операції дивергентної продуктивності), відмітною особливістю якого є готовність висувати множину в рівній мірі правильних ідей щодо одного й того ж об'єкту. Креативність у широкому сенсі слова – це творчі інтелектуальні здібності, зокрема здатність додавати щось нове в досвід, породжувати оригінальні ідеї в умовах дозволу й постановки нових проблем, відмовлятися від стереотипних способів мислення тощо [2, с. 183].

В.Г. Каменська та І.Є. Мельникова розуміють креативність як особливості творчо обдарованої людини, пов'язані із створенням нею нових матеріальних та ідеальних продуктів [3, с. 72]. Подібних трактувань креативності в наш час існує багато, бо на сьогодні ще не вироблено єдиного підходу до визначення цього поняття та єдиної й чіткої наукової теорії креативності.

Метою статті є дослідження різних підходів науковців до визначення креативності людини, її типів та опис сучасних підходів до формування креативних здібностей учителів інформатики на основі використання інформаційних технологій.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо різні підходи науковців щодо виділення типів креативності. Наприклад, П. Торренс виділяє наївну креативність, властиву дітям через відсутність у них досвіду, і культурну креативність, суть якої полягає в подоланні досвіду, у свідомому прагненні відійти від стереотипів буденної свідомості, від шаблонів здорового глузду [4, с.77].

Ряд дослідників вважає, що процес формування креативності є специфічним для різних сфер діяльності та знань. У зв'язку з цим розрізняють інтелектуальну, художню, підприємницьку креативність. Остання відображає потребу створювати нові продукти чи нові послуги, на які людина має право власності [5, с. 325-329].

Говорять також і про комунікативну креативність, під якою мають на увазі прояв креативності під час співпраці з іншими людьми в процесі творчої діяльності, здатність мотивувати творчість інших і здатність акумулювати творчий досвід інших [6, с. 187].

Х. Гарднер у 1988 році описав сім видів інтелекту (обдарованості), у яких «загальна» креативність стає «спеціальною»:

- лінгвістичний інтелект, заснований на чутливості до сенсу слів і ефективної вербальної пам'яті;
- логічно-математичний інтелект – здатність досліджувати категорії, взаємини й структури шляхом маніпулювання об'єктами, символами, поняттями;
- просторовий інтелект – здатність сприймати й створювати зорово-просторові композиції, маніпулювати уявними об'єктами;
- тілесно-кінестетичний інтелект – здатність використовувати рухові навички в спорті, виконавському мистецтві, у ручній праці тощо;
- музичний інтелект – здатність виконувати, складати та емоційно сприймати музику;
- інтраперсональний інтелект – здатність розуміти й пізнавати власні відчуття;

– інтерперсональний інтелект – здатність помічати й розрізняти темперамент, мотиви та наміри інших людей [7, с. 298-324].

Крім того, виділяють когнітивну та особистісну креативність. Когнітивна креативність містить вербальну й невербальну (образну) креативність. Було доведено, що між ними існує зв'язок, але високий рівень одного виду креативності не обов'язково припускає й високий рівень іншого виду [8, с. 35-36].

А. Маслоу розділяє креативність на два види: креативність таланту та креативність самоактуалізації. Він зазначає, що остання поширена набагато ширше й має тісніший зв'язок з особистістю. Вона проявляється в повсякденному житті не тільки в продуктах творчості, але й різними іншими способами, наприклад: своєрідне відчуття гумору, схильність творчо підходити до виконання певної роботи тощо. При цьому А. Маслоу описує такі основні складові креативності самоактуалізації:

– *Сприйняття в людей із креативною самоактуалізацією володіє особливою сприйнятливістю.* Такі люди здатні бачити нове, специфічне, мають свіжий погляд на явища та події.

– *Самовираження.* Креативна самоактуалізація виражається в спонтанності й експресивності людей. Ці люди поводяться природно й розкуто, відкрито виражають свої думки й не бояться насмішок із боку інших.

– *«Друга наївність».* Креативність самоактуалізації людей дуже схожа на креативність всіх щасливих дітей. «Друга наївність» виявляється спонтанно, без зусиль, без прив'язки до стереотипів. Вони, як і діти, відкриті переживанням, тільки в меншій мірі. Невинність їхнього сприйняття та експресивності поєднується з витонченістю розуму. Це природжена особливість, яка не була пригнічена в міру залучення людини до культурних норм.

– *Потяг до незвіданого.* Такі люди не бояться невідомості, таємничості, загадковості. Навпаки, невідомість притягує їх. Вони не випробовують пристрасті до знайомих, добре відомих речей, а їхнє прагнення до істини не має нічого спільного з гіпертрофованою потребою порядку, визначеності й безпеки. Вони добре відчують себе в хаосі, демонструють нерішучість, сумніви, невизначеність. Сумніви в поєднанні з відкладанням ухвалення рішення для таких креативів можуть означати не психологічний спад, а, навпаки, підйом.

А. Маслоу виділяє в креативності самоактуалізації два рівні – первинний і вторинний. Первинний рівень – це підсвідома креативність, яка пов'язана з осяянням, натхненням, піковими переживаннями. Вторинний рівень – довільний, він пов'язаний із важкою працею, тривалим навчанням, прагненням людини до досконалості. «На зміну спонтанності приходять

довільність; на зміну повному ухваленню приходить критика; на зміну інтуїції приходить ретельне обдумування; на зміну сміливості приходить обережність; на зміну фантазії й уяві приходить випробування реальністю... Далі слідує порівняння, думки, оцінки, холоднокровні роздуми, відбори, відмови» [9, С. 228-229].

Креативність, при якій задіяні обидва типи процесів у правильній послідовності, А. Маслоу називає інтегрованою креативністю, завдяки якій з'являються видатні витвори мистецтва, філософії, науки тощо. Утім, і сам А. Маслоу підтверджує недостатню розробленість своєї позиції. Він писав: «Я повинен визнати, що зробив спробу зруйнувати загальноприйняті концепції креативності, не запропонувавши замість стрункої вивіреної теорії» [9, С. 230].

Деякі сучасні дослідники виділяють такі типи креативності: невербальну, вербально-символічну, вербально-семантичну, вербально-асоціативну й креативність як творче ставлення до життя [10, с. 384]. Науковці встановили й довели, що всі типи креативності не корелюють один з одним. Але, як вже зазначалося, до нашого часу чіткої, єдиної, загальноприйнятої теорії креативності ще не створено.

На наш погляд, під креативністю вчителя, зокрема інформатики, слід розуміти інтегральну якість особистості, яка визначає здатність до генерування оригінальних, неповторних, новаторських ідей щодо розв'язання різноманітних педагогічних завдань, що виникають у навчально-виховному процесі. Вона визначається спроможністю вчителя своєчасно побачити педагогічну проблему, винайти творчі шляхи її розв'язання та діяти не за шаблоном, а оригінальним, притаманним саме йому способом.

На думку переважної більшості сучасних дослідників креативність піддається розвитку особливо ефективно в періоди дошкільного й молодшого шкільного віку. Незважаючи на дану від природи здібність до творчості, кожна людина може реалізувати її на різному рівні. Тільки цілеспрямоване навчання забезпечить високий рівень розвитку закладених творчих здібностей людини.

Враховуючи вищезазначене, ми пропонуємо процес професійної підготовки вчителів, зокрема інформатики, розглядати виключно в контексті неперервної професійної освіти та організовувати його на основі широкого використання комп'ютерної техніки. При цьому слід максимально враховувати досвід деяких розвинених країн, наприклад, Японії, у якій провідні компанії розпочинають відбір і початкову професійну підготовку майбутніх робітників, починаючи з дошкільного віку. Ми підтримуємо думку, що найефективнішим періодом розвитку креативних здібностей дітей, у тому числі майбутніх учителів, є дошкільний і молодший шкільний

вік. А оскільки цей життєвий період є одним із етапів неперервної професійної освіти майбутніх учителів, зокрема інформатики, то його слід використовувати найбільш ефективно.

Виходячи з цього, нами розроблена методика формування «загальної» і «спеціальної» креативності вчителів, починаючи з дошкільного й молодшого шкільного віку і закінчуючи навчанням на курсах підвищення кваліфікації при інститутах післядипломної педагогічної освіти. Із цією метою ми пропонуємо в дитячих садочках та початковій школі викладати дисципліну «Основи евристики», призначену для розвитку творчих здібностей та креативного потенціалу дітей на основі використання інноваційних педагогічних та інформаційних технологій. Ця дисципліна спрямована на формування й розвиток «загальної» креативності майбутніх фахівців. Для її викладання необов'язково виділяти окремі години в навчальних планах. Навчання дітей можна організувати під час додаткових, факультативних занять та позакласних заходів; фрагментарно використовувати матеріали курсу під час проведення планових занять з математики, української мови, природознавства тощо.

У середніх та старших класах профільних шкіл з поглибленим вивченням інформатики ми пропонуємо продовжувати викладання курсу «Основи евристики», але він повинен бути орієнтованим на розвиток «спеціальної» креативності. На курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників ми пропонуємо вивчати розроблений нами курс «Основи педагогічної творчості вчителів інформатики». Викладання цієї дисципліни повинно розширити навички творчої педагогічної діяльності вчителів інформатики, поглибити їхні знання з педагогіки та психології, ознайомити з основними положеннями креативної педагогіки та принципами застосування інноваційних педагогічних технологій в освіті [11, с. 4].

Для методичної підтримки викладання вищезазначених курсів нами розроблено відповідні дидактичні матеріали у вигляді електронного навчально-методичного комплексу. Він складається з двох частин. Перша призначена для дітей дошкільного й молодшого шкільного віку, друга – для школярів середньої та старшої ланки профільних шкіл (класів) з поглибленим вивченням інформатики. Розглянемо зміст і призначення складових запропонованого нами електронного навчально-методичного комплексу.

Перша частина курсу «Основи евристики», орієнтована на дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, містить такі типи творчих завдань: загадки, цікаві задачі; різноманітні логічні вправи; задачі-головоломки; дидактичні ігри; завдання на розвиток уваги, спостережливості, побіжності думки й швидкості реакції; вправи для

тренування пам'яті; різноманітні шифрограми; завдання на пошук закономірностей та здатності до перекомбінування; ребуси й кросворди; завдання на розвиток уяви й фантазії, розвиваючі комп'ютерні ігри тощо.

Друга частина курсу містить завдання, що передбачено використовувати для учнів середніх та старших класів, які навчаються в спеціалізованих класах з поглибленим вивченням інформатики, а саме: електронні кросворди й ребуси, комп'ютерні програми тренування пам'яті, шифрограми, логічні задачі підвищеної складності, різноманітні тестові програми, завдання на створення та редагування комп'ютерних програм.

Для діагностування рівня розвитку креативності вчителів інформатики ми також пропонуємо широко використовувати комп'ютерну техніку. Для цього нами розроблено відповідні комп'ютерні програмні оболонки, які входять до складу запропонованого навчально-методичного комплексу. Наприклад, нами розроблено комп'ютерну програму, яка дозволяє автоматизувати дослідження вербальної креативності на основі методики С. Медніка. Інша комп'ютерна програма, створена нами, призначена для визначення коефіцієнтів загальної ерудиції та інтуїції. Вона дозволяє за допомогою тестів закритого типу діагностувати ці показники. Практика використання цих програм підтверджує їхню високу ефективність та надійність.

У даний час розроблений нами навчально-методичний комплекс проходить практичну апробацію в навчальних закладах різних рівнів, за результатами якої він буде вдосконалений відповідним чином. Після цього нами планується вирішувати питання щодо сертифікації даної розробки.

Висновки. Таким чином, розвиток креативних якостей вчителів інформатики є одним з найголовніших завдань неперервної професійної педагогічної освіти. Він повинен ґрунтуватися на основі широкого використання сучасних комп'ютерних технологій і має забезпечити всебічну професійну підготовку фахівців на високому рівні.

Список використаної літератури

- 1. Роджерс К.** К теории творчества: Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс. – М.: Издательская группа «Прогресс», «Универс», 1994. – 480 с.
- 2. Холодная М.А.** Психология интеллекта: парадоксы исследования / М.А. Холодная. – СПб.: Питер, 2002. – 272 с.
- 3. Каменская В.Г.** Психология развития: общие и специальные вопросы / В.Г. Каменская, И.Е. Мельникова. – СПб.: Детство-Пресс, 2008. – 368 с.
- 4. Torrance E.P.** Norms-technical manual Torrance test of creativity thinking Figural test E.P. Torrance / E.P. Torrance – Regional Press. Linn and Company, 1974. – P. 77.
- 5. Csikszentmihalyi M.** Society, culture and person: A system view of creativity // R. Sternberg, T. Tardif (eds). The nature of creativity /

М. Csikszentmihalyi. – Cambridge: Cambridge University Press, 1988. – P.325-329. **6. Барышева Т.А.** Психолого-педагогические основы развития креативности: учебное пособие / Т.А. Барышева, Ю.А. Жигалов. – СПб.: СПГУТД, 2006. – 268 с. **7. Gardner H.** Creativity lives and creative works: a synthetic scientific approach / H. Gardner // R. Sternberg, T. Tardif (eds.). The nature of creativity. – Cambridge: Cambridge University Press, 1988. – P. 298-324. **8. Марищук В.Л.** О применении системного подхода в изучении дивергентного мышления / В.Л. Марищук, Е.В. Пижьянова // Ананьевский чтения, 2007: Материалы научно-практической конференцию – СПб, 2007. – С. 35-36. **9. Маслоу А.** Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб., 2003. – С. 228-229. **10. Дерманова И.Б.** Креативность, личностные особенности и стратегии совладания старших школьников / И.Б. Дерманова, М.А. Крылова // Ананьевские чтения, 2004: Материалы научно-практической конференцию – СПб, 2004. – С. 384-386. **11. Овчаров С.М.** Основы педагогичної творчості вчителів інформатики: програма для слухачів курсів післядипломної педагогичної освіти / С.М. Овчаров. – Полтава: ПОППО, 2011. – 12 с.

Овчаров С.М. Сучасні підходи до розвитку креативності вчителів інформатики

Стаття присвячена проблемі розвитку креативності вчителів інформатики на основі використання сучасних інформаційних технологій. Описані різні підходи до визначення креативності та її типів. Розглянута методика формування креативного потенціалу вчителів інформатики в контексті неперервної професійної освіти.

Ключові слова: креативність, типи креативності, професійна підготовка вчителів інформатики.

Овчаров С.М. Современные подходы к развитию креативности учителей информатики

Статья посвящена проблеме развития креативности учителей информатики на основе использования современных информационных технологий. Описаны разные подходы к определению креативности и ее типов. Рассмотрена методика формирования креативного потенциала учителей информатики в контексте непрерывного профессионального образования.

Ключевые слова: креативность, типы креативности, профессиональная подготовка учителей информатики.

Ovcharov S.M. Modern approaches to the development of creativity in IT Teachers.

The article covers the issue of the development of IT teachers' creativity

based on the usage of modern IT technologies. Different approaches in defining the creativity and its types are displayed. The methods of IT teachers' creative potential formation within constant professional training is set forth.

Keywords: creativity, types of creativity, professional training of IT teaches.

Стаття надійшла до редакції 04.05.2012 р.

Прийнято до друку 25.05.2012 р.

УДК 378.662 : [378.016 : 811]

I. В. Секрет

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ВИЩОМУ ТЕХНІЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Радикальні політичні, соціально-економічні та організаційні зміни, які відбуваються в сучасному суспільстві, ведуть до суттєвих змін у системі вищої професійної освіти. Новітні вітчизняні та зарубіжні наукові здобутки щодо активізації навчальної діяльності студентів, забезпечення раціонального рівня інформатизації викладання та навчання в сукупності з сучасними розробками в галузі інноваційних технологій сприяють розвитку дистанційної освіти, яка приходить на зміну традиційним формам здобуття знань.

Розвиток дистанційної освіти обумовлений цілеспрямованою державною політикою України щодо інформатизації суспільства (Указ Президента України про Національну доктрину розвитку освіти в Україні, Закон України "Про Національну програму інформатизації", Указ Президента України "Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні", "Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні").

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що проблеми впровадження дистанційної освіти, зокрема у навчальну діяльність студентів вищих технічних навчальних закладів, широко висвітлено у роботах вітчизняних та зарубіжних дослідників. Вагомим внеском у визначення концептуальних педагогічних положень дистанційного навчання є погляди й ідеї